

ГОМОФОБІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ДО ЛГБТІК+ СПІЛЬНОТИ В УКРАЇНІ

HOmOPHOBIA AND ATTITUDE TOWARDS THE LGBTQI+ COMMUNITY IN UKRAINE

Стаття присвячена дослідженню явищу гомофобії в Україні, яка все ще залишається проблемою сучасного суспільства. Незважаючи на підвищення обізнаності на тему сексуальної варіативності й визнання одностатевих шлюбів у багатьох країнах світу, гомофобія широко підтримується та здебільшого провокується релігійними, політичними й культурними цінностями та переконаннями на індивідуальному й соціальному рівнях. Більшість гомофобних установок базується на принципі гетеронормативності, згідно з яким гетеросексуальність є єдиним прийнятним стандартом легітимації соціальних і сексуальних стосунків, а гомосексуальність розглядається як відхилення від норми. Гомофобія також може бути визнана на інституційному рівні (спонсорована державою гомофобія, соціальна гомофобія) і підтримуватися законами чи релігійними переконаннями.

Хоча саме поняття «фобії» в клінічній психології зазвичай означає ірраціональний і деколи безпідставний страх, але у випадку гомофобії це натомість стосується ставлення, яке варіюється від нерозуміння та легкої неприязні до огиди до людей, які відчувають сексуальний або романтичний потяг до осіб власної статі. Гомофобія є культурно зумовленою реакцією, тому ставлення до гомосексуальних осіб сильно відрізняється в різних культурах і часовому контексті. У статті показано актуальні особливості ставлення до ЛГБТІК+ спільноти, ураховуючи соціально-демографічні характеристики респондентів, а також релігійність, якість життя, батьківську родину, власну обізнаність у питаннях сексуальності тощо. Отримані дані демонструють, що більшість не підтримує агресивні дії щодо гомосексуальних людей і виступає за їх недопустимість. Хоча багато осіб ставали свідками випадків дискримінації, рівень суспільного засудження таких дій залишається високим.

Законодавчі ініціативи щодо протидії дискримінації загалом знаходять підтримку, особливо серед молоді, однак частина населення сумнівається в їхній ефективності. Це вказує на необхідність додаткової правової та сексуальної просвіти й посилення механізмів захисту прав ЛГБТІК+ людей.

Ключові слова: гомофобія, ЛГБТІК+ спільнота, толерантність, дискримінація, захист прав.

The article is devoted to the study of the phenomenon of homophobia in Ukraine, which still remains a problem of modern society. Despite the increase in awareness of sexual variability and the recognition of same-sex marriage in many countries of the world, homophobia is widely supported and is mostly provoked by religious, political and cultural values and beliefs at the individual and social levels. Most homophobic attitudes are based on the principle of heteronormativity, according to which heterosexuality is the only acceptable standard of legitimization of social and sexual relations, and homosexuality is considered a deviation. Homophobia can also be recognized at the institutional level (state-sponsored homophobia, social homophobia) and supported by laws or religious beliefs.

Although the term "phobia" in clinical psychology usually refers to an irrational and sometimes unfounded fear, in the case of homophobia it refers to an attitude that ranges from misunderstanding and mild hostility to disgust towards people who are sexually or romantically attracted to people of the same sex. Homophobia is a culturally conditioned reaction, so attitudes towards homosexuals vary greatly across cultures and time contexts. The article shows the current features of attitudes towards the LGBTQI+ community, taking into account the socio-demographic characteristics of the respondents, as well as religiosity, quality of life, parental family, own awareness of sexuality, etc. The data obtained demonstrate that the majority does not support aggressive actions towards homosexuals and advocates for their inadmissibility. Although many individuals have witnessed cases of discrimination, the level of public condemnation of such actions remains high.

Legislative initiatives to combat discrimination are generally supported, especially among young people, but part of the population doubts their effectiveness. This indicates the need for additional legal and sexual education and strengthening mechanisms to protect the rights of LGBTQI+ people.

Key words: homophobia, LGBTQI+ community, tolerance, discrimination, protection of rights.

УДК 316.647.8/396

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.69.1.2>

Молотокас А.А.

асистентка кафедри психодіагностики та клінічної психології факультету психології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Проскурня А.С.

к.психол.н,
асистентка кафедри психодіагностики та клінічної психології факультету психології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Балашевич О.К.

студентка кафедри психодіагностики та клінічної психології факультету психології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Гомофобія визначається як негативне ставлення, почуття й поведінка щодо сексуальних варіацій і людей, ідентифікованих або сприйманих як ЛГБТІК+. Гомофобія – це культурно сформований страх або упередження щодо гомосексуальних осіб, що проявляється в дискримінації, вербальних нападах, правових обмеженнях або, у крайніх випадках, у залякуванні чи фізичному насильстві [3]. Незважаючи на стрімке зростання обізнаності й широкого доступу до доказових матеріалів стосовно гомосексуальних стосунків і сексуальної

варіативності загалом, гомофобія залишається важливою проблемою в сучасному суспільстві [1, с. 5–6]. Гомофобія охоплює низку негативних ставлень і почуттів до гомосексуальних стосунків або людей, які вважають себе лесбійками, геями чи бісексуалами, включаючи презирство, упередження, огиду, ненависть або антипатію, які можуть ґрунтуватися на ірраціональному страху й іноді пояснюватися як консервативні релігійні переконання або слідування «традиційним цінностям».

Походження терміна простежується до Вайнберга, єврейсько-американського психолога 1960-х років, і належить до складного терміна, що походить від комбінації слів «гомосексуальність» і «фобія» (грецький термін (φόβος) означає «страх» або «відраза»). У 1972 році Вайнберг опублікував книгу під назвою «Суспільство і здоровий гомосексуал» із ширшим аналізом гомофобії та її наслідків для здоров'я [9, с. 11–13].

Варто зазначити, що саме через рік, у 1973 році, категорію гомосексуальності було вилучено з майбутньої версії Діагностичного та статистичного посібника з психічних розладів (DSM-3): робоча група під керівництвом професора Роберта Спітцера переформулювала концепцію гомосексуальності й розладів сексуальної орієнтації, що пропонує відрізнити нормальну сексуальну варіативність від інших потягів, які характеризуються дистресом або відповідають діагностичним критеріям психічного розладу [2, с. 317].

Деякі інші автори також заперечують, що гомофобія не узгоджується з визначенням фобії, яку варто розуміти як «інтенсивний і нелогічний або ненормальний страх перед певною річчю чи ситуацією»: гомофобія підтримується негативним ставленням, емоціями, а також релігійними, політичними й культурними цінностями та віруваннями. Насправді багато факторів можуть призвести до гомофобії: упередження, слідування стереотипам, відсутність знань і небажання їх отримувати, страх, ненависть, недовіра, дискомфорт. Безсумнівно, гомофобія спирається також на релігійні, політичні та культурні цінності й переконання. Варто зауважити, що загалом негативне ставлення до гомосексуальності значно інспіровано концепцією гетеронормативності. Гетеронормативність – це принцип, згідно з яким гетеросексуальність є стандартом для узаконення соціальних і сексуальних стосунків, тоді як гомосексуальність є різновидом відхилення від стандартів і може розглядатися як аномалія [7].

Нетерпимість до будь-якої різноманітності (статеві відмінності, раса, політичні та релігійні меншини тощо) може проявлятися на індивідуальному рівні, впливати на спільноти або навіть цілі установи. Висунуто припущення, що на індивідуальному рівні гомофобія, а також інші види відрази до людських відмінностей можуть бути пов'язані з психопатологічним конструктом, таким як «нетолерантний розлад особистості». Расизм, сексизм і гомофобія не вписуються в жодну діагностичну категорію. Автори припускають, що ті, хто проявляє таку поведінку, демонструють форму психопатології, яка заслуговує на виділення в окрему нозологічну одиницю. Спільним знаменником є нетерпимість. «Нетолерантний розлад особистості» має такі характеристики:

- 1) жорстка установка переконань і цінностей, оснований на вищості власної раси, релігії, культури, сексуальної орієнтації тощо над іншими;
- 2) відсутність емпатії;

3) антагонізм і ворожість проти конкретної групи населення;

4) відраза та спроби блокувати, утискати, перешкоджати діяльності людей, яких вважають «гіршими»;

5) використання влади для утиску людей чи ідей;

6) відчуття вищості власних прав, що ґрунтується на відчутті себе частиною «кращої» групи;

7) нехтування правами людини;

8) відсутність докорів сумління [4, с. 168–170].

Платформи соціальних мереж і засоби масової інформації можуть відігравати потужну роль у поширенні ненависті в Інтернеті або агресивних і образливих висловлювань щодо певної групи (наприклад, гомофобні наративи). Онлайн-ненависть спостерігається на високому рівні, особливо через умови онлайн-анонімності й переконання в «цифровій свободі слова», що зменшує соціальну відповідальність. Платформи соціальних мереж також можуть випадково наражати людей на контент з наявністю «мови ворожнечі» (наприклад, расистські або гомофобні відео, зображення й тексти) та інформацію, яка висвітлює системне гноблення певних груп осіб (наприклад, расизм і гомофобію) у суспільстві [6, с. 314].

На суспільному рівні запропоновано багато категорій і визначень гомофобії: інституціоналізована гомофобія, гомофобія, що підтримується державою, соціальна гомофобія та інтерналізована гомофобія.

Інституціоналізована гомофобія: інституції можуть бути оснований або орієнтовані на певні культурні, релігійні, а також інші поширені ідеології. Усі ці фактори можуть, як наслідок, вплинути на соціальне ставлення до певних частини населення. Релігії у світі можуть демонструвати різний підхід до теми сексуальних варіацій із різними ступенями прийняття.

Переслідування та криміналізація гомосексуальності в цих країнах, включаючи також загальне переслідування ЛГБТК+ спільноти, вважаються спонсорованою державою гомофобією. В історії можна навести багато прикладів *дискримінації з боку держави*: середньовічна інквізиція, Республіка Китай (за династії Цин), Радянський Союз, нацистська Німеччина, Північна Корея, Зімбабве тощо.

У спільнотах, оснований на гомофобії, страх бути визнаним геєм вищий і може бути визнаний як *соціальна гомофобія*: це може призвести до демонстрації гетеросексуальної поведінки, що відповідає гетеронормативній культурі, з дистанціюванням від геїв, щоб підтвердити звичайну соціальну роль та отримати соціальне схвалення [8].

Інтерналізована гомофобія: може бути визначена як внутрішній напрям суспільних гомофобних установок на індивідуальному рівні. Це психологічний конструкт, який включає інтерналізацію негативних установок, що суперечать самоповазі та призводять до самоприниження або ототожнення

з гетеросексуальними переконаннями. Цей процес може спричинити дискомфорт через власну сексуальну орієнтацію, яка розглядається як его-дистонічна: особисті бажання й потяги сприймаються як протиріччя індивідуальному само сприйняттю, можуть спричинити надзвичайний дистрес я та внутрішні конфлікти. Інтерналізована гомофобія може призвести до придушення власних бажань,

проблем психічного здоров'я, клінічної депресії та підвищеного ризику самогубства [5].

Ми провели дослідження на тему ставлення до ЛГБТІК+ спільноти в Україні. У ньому взяло участь 632 особи з різних регіонів України. Деякі відповіді виключено із загальної вибірки через їх неадекватність або невідповідність, у зв'язку з чим остаточна кількість респондентів дорівнює 621.

Таблиця 1

Соціально-демографічні характеристики вибірки

		Кількість осіб (n)	%
Вік	до 18	31	5%
	18–29	416	67%
	30–45	138	22,2%
	45–65+	36	5,8%
Освіта	Середня	73	11,8%
	Незавершена вища	226	36,4%
	Вища	303	48,8%
	Науковий ступінь	19	3,1%
Гендер	Жінка	485	78,1%
	Чоловік	115	18,5%
	Небінарна особа	21	3,4%
Сімейний стан	Маю партнера	377	60,7%
	Не маю партнера	244	39,3%
Наявність дітей	Є	122	19,6%
	Немає	499	80,4%

Деякі інші важливі результати опитування виглядають так:

1. Рівень якості життя: високий (n=38, 6,1%), **достатній (n=294, 47,3%)**, середній (n=248, 39,9%), низький (n=41, 6,6%).

2. Відвідування церкви: кожного тижня або частіше (n=21, 3,4%), тільки на свята (n=160, 25,8%), **не відвідують церкву (n=440, 70,9%)**.

3. Виховання: без батьків (n=15, 2,4%), у неповній сім'ї (n=158, 25,4%), **у повній сім'ї (n=448, 72,1%)**.

4. Рівень знань про сексуальність людини: **на достатньому рівні (n=468, 75,4%)**, не цікавляться цим (n=112, 18%), працюють у цій сфері (n=41, 6,6%).

5. Ставлення до ЛГБТІК+ спільноти загалом: **позитивне та підтримуюче (n=391, 63,0%)**, нейтральне (n=212, 34,1%), дуже негативне (n=18, 2,9%).

6. Найчастіше зустрічають негативні коментарі про одностатеві стосунки: **у соціальних мережах і медіа (n=452, 72,8%)**, від друзів і знайомих (n=39, 6,3%), у родині та близькому оточенні (n=63, 10,1%), на роботі (n=21, 3,4%), у суспільстві (n=8, 1,3%), у закладах освіти (n=8, 1,3%), інше (n=5, 0,8%).

7. Комплексну сексуальну освіту (КСО) **вважають важливою** для українського суспільства **588 респондентів (94,7%)**, ще 11 (1,8%) осіб із цим не погоджується та 22 (3,5%) особам складно відповісти.

Згідно з даними дослідження, більшість респондентів у різних вікових категоріях ставали свідками агресії (як фізичної, так і вербальної) або випадків дискримінації щодо гомосексуальних людей (таблиця 2). Найбільше таких випадків відзначили молоді люди віком 18–29 років, серед яких 234 опитаних (56,3%) підтвердили, що спостерігали подібні ситуації. У віковій групі 30–45 років частка свідків таких інцидентів дещо менша – 65 осіб (47,1%). Серед людей віком 45–65+ років цей показник ще нижчий – лише 5 осіб (13,9%) повідомили про такі випадки. Цікаво, що серед неповнолітніх (до 18 років) ситуація відрізняється: хоча загальна кількість респондентів у цій групі невелика, майже 54,8% (17 осіб) підтвердили, що були свідками агресії. Це може свідчити про високу чутливість молоді до питань дискримінації або ж про частіші випадки таких проявів у підлітковому середовищі.

Аналіз ставлення до агресивних дій (таблиця 3) показує, що більшість опитаних не вважають їх нормальними чи справедливими. Серед молоді 18–29 років 403 особи (97%) висловили рішуче засудження подібних дій, і лише 6 осіб (1,4%) вважають їх допустимими. Подібна тенденція простежується й серед старших респондентів: у групі 30–45 років 132 особи (95,6%) заперечують нормальність таких вчинків, а в групах 45–65+ років і до 18 років 100% опитаних не схвалюють агресивні дії. Це свідчить про те, що в суспільстві збе-

рігається чітке розуміння неприпустимості агресії як форми ставлення до сексуальної орієнтації.

Розподіл відповідей щодо ефективності закону про запобігання та протидію дискримінації (таблиця 4) демонструє помірний оптимізм серед молоді й середнього віку. Серед респондентів 18–29 років 276 осіб (69,7%) вважають, що цей закон може зменшити рівень гомофобії в Україні. Водночас 118 осіб (29,8%) сумніваються в його ефективності, а 22 особи (5,6%) переконані, що такий закон узагалі не потрібен. У групі 30–45 років підтримка закону також переважає (76 осіб, або 58,5%), хоча частка скептиків (48 осіб, або 36,9%) також досить висока. Серед респондентів віком 45–65+ років думки розділилися порівну: 15 осіб (45,5%) підтримують закон, стільки ж не бачать у ньому користі, а 6 осіб (18,2%) вважають його зайвим. Серед неповнолітніх (до 18 років) переважає підтримка: 23 особи (69,7%) вірять у його ефективність, хоча 7 осіб (21,2%) вважають, що він не допоможе змінити ситуацію.

На рис. 1 представлено дерево рішень, побудоване для аналізу ставлення респондентів до ЛГБТІК+ спільноти з використанням категоріальних даних. Це дерево показує, як певні змінні (предиктори) впливають на розподіл відповідей. Кореневий вузол (Node 0) відображає загальний розподіл відповідей усіх респондентів. 2,9%

респондентів висловили «Дуже негативне» ставлення, 34,1% – «Нейтральне», а 63% – «Позитивне та підтримуюче». Це базова інформація для порівняння з дочірніми вузлами.

Перше розбиття виконано за змінною «Наявність дітей», що вказує на її значущість. Серед респондентів із дітьми 59,8% займають нейтральну позицію, а позитивне ставлення відзначається лише в 33,6%. У респондентів без дітей картина протилежна: 70,1% демонструють позитивне ставлення, а частка нейтральних відповідей становить 27,9%. Це може свідчити про те, що наявність дітей пов'язана з більш стриманим ставленням, можливо, через соціальне середовище або чинники виховання.

Для респондентів без дітей значним чинником стає гендер. Жінки й небінарні особи частіше виражають «позитивне» ставлення (72,9%) і практично не виявляють негативного (0,8%). Серед чоловіків частка позитивних відповідей нижча (59%), а негативних – вища (7%). Це може бути пов'язане з традиційними поглядами на гендерні ролі та впливом культурних стереотипів.

У жінок і небінарних осіб додатковим фактором є релігійність. Ті, хто відвідує церкву рідко, у 59% випадків виражають позитивне ставлення, тоді як ті, хто взагалі не відвідує церкву, демонструють ще більший показник – 77,2%. Це може свідчити

Таблиця 2

Розподіл свідків прояву агресії за віком
Чи були Ви свідком прояву агресії (фізичні або вербальні напади, дискримінація) щодо гомосексуальних людей?

Вік	Ні	Так
18–29 років	182	234
30–45 років	73	65
45–65+ років	31	5
до 18 років	14	17

Таблиця 3

Розподіл схвалення агресивних дій
Чи вважаєте Ви, що такі агресивні дії є абсолютно нормальними та справедливими?

Вік	Ні	Складно відповісти	Так
18–29 років	403	7	6
30–45 років	132	6	0
45–65+ років	30	6	0
до 18 років	31	0	0

Таблиця 4

Ставлення до закону про протидію дискримінації
Чи вважаєте Ви, що закон про запобігання та протидію дискримінації зменшить рівень прояву гомофобії в Україні?

Вік	Ні	Так	Цей закон не потрібен
18–29 років	118	276	22
30–45 років	48	76	14
45–65+ років	15	15	6
до 18 років	7	23	1

Як Ви можете оцінити своє ставлення до ЛГБТІК+ спільноти загалом?

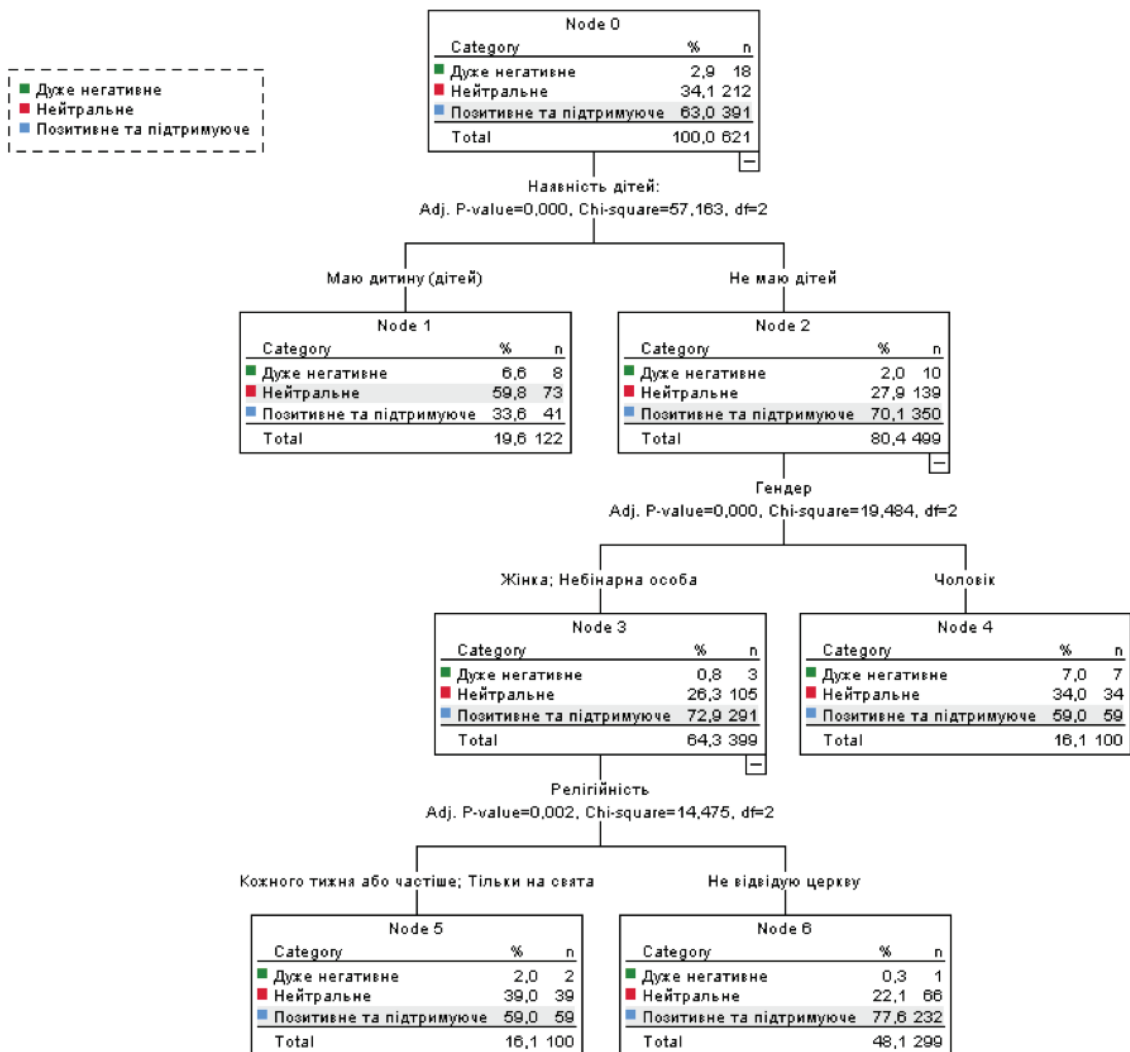

Рис. 1. Аналіз ставлення респондентів до ЛГБТІК+ спільноти

про вплив релігійних переконань на формування більш стриманого чи нейтрального ставлення до ЛГБТІК+.

Респонденти без дітей і ті, хто менш залучений до релігійних спільнот, частіше виявляють позитивне ставлення. Жінки й небінарні особи також демонструють більшу толерантність, ніж чоловіки.

Висновки. Отримані результати підкреслюють неоднозначність ставлення до ЛГБТІК+ спільноти в українському суспільстві. Хоча значна частина респондентів демонструє толерантність і підтримку, усе ще існує значна група осіб із нейтральним або негативним ставленням. Найбільш значущими факторами, що впливають на ці позиції, є рівень обізнаності, соціальне середовище, релігійні переконання й наявність дітей.

Дослідження також указує на високий рівень суспільного засудження агресії щодо представників ЛГБТІК+ спільноти. Водночас значна частина респондентів стикалася з проявами дискримінації,

що свідчить про суперечливу соціальну динаміку: з одного боку, усвідомлення, що зростає, прав людини, з іншого – сталість гомофобних упереджень у певних групах населення.

Законодавчі ініціативи у сфері захисту прав ЛГБТІК+ людей знаходять підтримку, особливо серед молоді, проте скептицизм щодо їхньої ефективності залишається. Це підкреслює необхідність не лише правових змін, а й масштабної інформаційної та освітньої роботи, зокрема комплексної сексуальної освіти. Доступ до якісної сексуальної освіти є ключовим фактором, який може сприяти формуванню більш відкритого й толерантного суспільства.

Загалом результати дослідження свідчать про поступові зміни в суспільному сприйнятті ЛГБТІК+ спільноти в Україні, проте для подолання системних бар'єрів необхідні комплексні заходи – від інституційних реформ до змін на рівні повсякденних соціальних організацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Молотокас А.А., Проскурня А.С. Сексуальна освіта в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник ХДУ. Серія «Психологічні науки»*. 2024. № 1. С. 5–9. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2024-1-1>.
2. DSM-III-R: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders / ed. by A.P. Association. Washington : American Psychiatric Association, 1987. 567 p.
3. Gao Q., Antfolk J., Santtila P. An experimental study using a sexual strategies explanation to reduce homophobia toward gay men among lay people and healthcare professionals in China. *Frontiers in Psychology*. 2023. Vol. 14. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1143584>.
4. Guindon M.H., Green A.G., Hanna F.J. Intolerance and psychopathology: Toward a general diagnosis for racism, sexism, and homophobia. *American Journal of Orthopsychiatry*. 2003. Vol. 73. № 2. P. 167–176. <https://doi.org/10.1037/0002-9432.73.2.167>.
5. Homophobia and mental health: a scourge of modern era / A. Ventriglio et al. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*. 2021. Vol. 30. <https://doi.org/10.1017/s2045796021000391>.
6. Keum B.T., Miller M.J. Racism in digital era: Development and initial validation of the Perceived Online Racism Scale (PORS v1.0). *Journal of Counseling Psychology*. 2017. Vol. 64. № 3. P. 310–324. <https://doi.org/10.1037/cou0000205>.
7. Oyarce-Vildósola O., Rodríguez-Fernández A., Maury-Sintjago E. Association between Homophobia and Sociodemographic Characteristics in Health Workers in Southern Chile. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2022. Vol. 19. № 21. <https://doi.org/10.3390/ijerph192113749>.
8. Wen G., Zheng L. The Influence of Internalized Homophobia on Health-Related Quality of Life and Life Satisfaction Among Gay and Bisexual Men in China. *American Journal of Men's Health*. 2019. Vol. 13. № 4. <https://doi.org/10.1177/1557988319864775>.
9. Як писати про ЛГБТ: курс для журналістів. URL: https://www.insight-ukraine.org/wp-content/uploads/2021/11/on-line_kurs_ukr_web.pdf (дата звернення: 30.01.2025).